

Cauza 24/86

Vincent Blaizot

împotriva

Universității din Liège și alții

(cerere pentru pronunțarea unei hotărâri preliminare, formulată de Tribunal de première instance din Liège)

„Nediscriminare - Accesul la învățământul universitar - Rambursarea sumelor plătite necuvenit”

HOTĂRÂREA CURȚII

2 februarie 1988*

În cauza 24/86,

având ca obiect o cerere adresată Curții, în temeiul articolului 177 din Tratatul CEE, de către Tribunal de première instance din Liège pentru pronunțarea, în litigiul pendinte în fața acestei instanțe, între

Vincent Blaizot, student, cu domiciliul în Ottignie-Louvain-la-Neuve (Belgia), și alți 16 studenți, pe de o parte,

și

1) **Universitatea din Liège,**

2) **Universitatea Catolică din Louvain,**

3) **Universitatea Liberă din Bruxelles,**

4) **Centrul universitar Notre-Dame de la Paix din Namur,** pe de altă parte,

în prezența

statului belgian,

a unei hotărâri preliminare privind, în special, interpretarea articolului 7 din Tratatul CEE

CURTEA,

compusă din Mackenzie Stuart, președinte, G. Bosco, O. Due, J. C. Moitinho de Almeida și G. C. Rodríguez Iglesias, președinți de cameră, T. Koopmans, U. Everling, K. Bahlmann, Y. Galmot, C. Kakouris, R. Joliet, T. F. O'Higgins și F. Schockweiler, judecători,

avocat general: Sir Gordon Slynn,

grefier: D. Louterman, administrator,

* Limba de procedură: franceza.

având în vedere observațiile prezentate:

- pentru reclamant, de Maître L. Misson, avocat,
- pentru Universitatea din Liège, de Maître P. Henry, avocat,
- pentru Universitatea Catolică din Louvain, de Maître R. Van Lint, avocat,
- pentru Universitatea Liberă din Bruxelles, de Maître Waelbroeck, avocat,
- pentru Centrul universitar Notre-Dame de la Paix din Namur, de Maître Van der Heyden, avocat,
- pentru Regatul Belgiei, de Maître P. Deltenre, avocat,
- pentru Guvernul Regatului Unit, de domnul McHenry, agent, și domnul Mummery, avocat,
- pentru Comisie, de Maître G. H. Beauthier, avocat,

având în vedere raportul pentru ședință și în urma procedurii orale din 18 februarie 1987,

după ascultarea concluziilor avocatului general, prezentate în ședința din 17 septembrie 1987,

pronunță prezenta

Hotărâre

1 Prin ordonanța din 27 ianuarie 1986, primită de Curte la 30 ianuarie 1986, președintele Tribunal de première instance din Liège a adresat, în temeiul articolului 177 din Tratatul CEE, o întrebare preliminară privind, în special, interpretarea articolului 7 din respectivul tratat, în vederea soluționării unei probleme privind condițiile financiare care reglementează admiterea la universități.

2 Această întrebare a fost adresată în cadrul unei ordonanțe președințiale, introduse de domnul Blaizot și alți 16 reclamânți în acțiunea principală (denumiți în continuare „reclamânții”) împotriva refuzului Universității din Liège, al Universității Catolice din Louvain, al Universității Libere din Bruxelles și al Centrului universitar Notre-Dame de la Paix din Namur, pârâte în acțiunea principală (denumite în continuare „pârâtele”), de a le rambursa taxele de înscriere suplimentare (denumite în continuare minerval - „taxe de școlarizare”) pe care le-au plătit înainte de 13 februarie 1985, data pronunțării hotărârii Gravier (cauză 293/83, Rec. p. 606). În cursul acestei proceduri, reclamânții au citat statul belgian în această cauză, în calitate de intervenient.

3 Din dosar rezultă că toți reclamânții sunt resortisanți francezi care au obținut un permis de ședere în calitate de studenți pentru a locui în Belgia, exclusiv în scopul de a urma acolo studii universitare de medicină veterinară. Aceste studii sunt de trei ani pentru acordarea unei diplome preliminare („candidature”) și trei ani pentru acordarea unei diplome de doctorat („doctorat”). În fiecare an universitar, aceștia au fost obligați să plătească, pe lângă taxa de înscriere pe care toți studenții trebuie să o plătească, o taxă de școlarizare, cu titlu de contribuție personală la cheltuielile de funcționare, taxă care nu era percepută studenților de cetățenie belgiană. În temeiul diferitelor decrete regale privind aplicarea taxei de școlarizare, cuantumul acesteia variază, în fiecare an universitar, între 80 000 și 265 000 BFR.

4 În hotărârea din 13 februarie 1985, citată anterior, Curtea a declarat că impunerea unei redevențe, a unei taxe de înscriere sau a unei taxe de școlarizare, ca o condiție de acces la cursurile de învățământ profesional în cazul studenților resortisanți ai altor state membre, în timp ce respectiva taxă nu este percepută studenților cetățeni, constituie o discriminare pe motiv de cetățenie, interzisă prin articolul 7 din tratat.

5 După pronunțarea hotărârii citate anterior, reclamantii au solicitat rambursarea sumelor plătite cu titlu de taxă de școlarizare prin intermediul unei ordonanțe președințiale. În ședința referitoare la ordonanța președințială, judecata a fost suspendată până la modificarea legislației belgiene pertinente. Această modificare a fost efectuată prin intermediul Legii belgiene din 21 iunie 1985 privind învățământul (Moniteur belge din 6.7.1985).

6 Conform acestei legi, taxele de școlarizare percepute între 1 septembrie 1976 și 31 decembrie 1984 nu pot fi sub nicio formă rambursate, cu excepția celor percepute de la elevii și studenții resortisanți ai unui stat membru al Comunității care au urmat cursuri de formare profesională, care sunt rambursate în temeiul hotărârilor judecătorești pronunțate în urma unei acțiuni în rambursare introduse în fața instanțelor înainte de 13 februarie 1985, data pronunțării hotărârii Gravier, citată anterior.

7 Instanța națională a suspendat judecata și a adresat Curții următoarea întrebare:

„Condițiile financiare de acces la învățământul universitar pentru acordarea diplomelor «candidature» și «doctorat» în medicină veterinară intră sau nu în sfera de aplicare a Tratatului de la Roma, în sensul articolului 7 al acestuia, atât în ceea ce privește anul universitar 1985-1986, cât și anii universitari 1979-1985?”

8 Pentru o prezentare mai amplă a cadrului juridic și a faptelor din acțiunea principală, precum și a observațiilor prezentate Curții, se face trimitere la raportul pentru ședință. Aceste elemente din dosar nu sunt reluate în continuare decât în măsura necesară pentru raționamentul Curții.

9 În primul rând, trebuie să se observe că instanța națională, printr-o singură întrebare, ridică, în esență, două aspecte diferite:

- primul aspect este acela de a stabili dacă studiile universitare de medicină veterinară se încadrează în noțiunea de formare profesională, astfel încât o taxă de înscriere suplimentară percepută studenților resortisanți ai altor state membre care doresc să se înscrie în acest ciclu de studii constituie o discriminare pe motiv de cetățenie, interzisă de articolul 7 din Tratatul CEE;

- cel de-al doilea aspect este acela de a stabili dacă, în cazul unui răspuns pozitiv, interpretarea dată este valabilă numai pentru perioada ulterioară datei pronunțării hotărârii sau și pentru perioada anterioară.

Cu privire la noțiunea de formare profesională

10 În ceea ce privește primul aspect semnalat de instanța națională, este necesar să se observe că din legislația belgiană privind perceperea taxei de școlarizare rezultă că aceasta este plătită doar de studenții străini, inclusiv de studenții din țările din Comunitate. Prin urmare, acest tratament inegal față de studenții belgieni este întemeiat pe cetățenie.

11 Un tratament inegal precum cel arătat în prezenta cauză este considerat o discriminare interzisă de articolul 7 din Tratatul CEE, întrucât se încadrează în domeniul de aplicare a acestui tratat. În această privință, este necesar să se constate că, astfel cum s-a pronunțat deja

Curtea în hotărârea din 13 februarie 1985, citată anterior, condițiile de acces la formarea profesională intră în domeniul de aplicare a tratatului.

12 Prin urmare, este necesar să se analizeze dacă studiile universitare de medicină veterinară reprezintă formare profesională.

13 În această privință, pârâtele și Regatul Belgiei susțin că noțiunea de formare profesională, în sensul articolului 128 din Tratatul CEE, nu se referă la învățământul universitar, care are în esență caracter academic, ci la ucenicie. În ceea ce privește studiile universitare în Belgia, în niciun caz nu se poate considera formare profesională învățământul efectuat în anii de „candidature”, deoarece, pentru a practica o profesie, studentul trebuie să obțină diploma finală, care nu se acordă decât după încheierea studiilor de „doctorat”.

14 Comisia susține că studiile efectuate în instituțiile universitare belgiene se încadrează în noțiunea de formare profesională, în sensul articolului 128 din Tratatul CEE. Aceasta consideră, ca și reclamantii, că nu este vorba de „învățământ academic”, pe de o parte, și de „formare profesională”, pe de altă parte, ci de o formare profesională dobândită în cadrul învățământului academic desfășurat în universități.

15 Având în vedere această diferență de opinii, este necesar să se amintească, în primul rând, astfel cum s-a pronunțat Curtea în hotărârea din 13 februarie 1985, citată anterior, că orice formă de învățământ care pregătește persoanele pentru calificarea într-o profesie, meserie sau o funcție specifică, sau care conferă aptitudinea specială de a exercita o astfel de profesie, meserie sau funcție, reprezintă învățământ profesional, indiferent de vârsta și de nivelul de formare al elevilor sau studenților, chiar dacă programa de învățământ include și o parte de educație generală.

16 Pentru a stabili dacă studiile universitare îndeplinesc aceste condiții, este necesar să se distingă dacă, prin natura lor, studiile universitare pot constitui formare profesională, în sensul dreptului comunitar, și care sunt condițiile în care astfel de studii pregătesc calificarea într-o profesie, meserie sau loc de muncă specific, sau conferă aptitudinea specială de a practica o astfel de profesie, meserie sau loc de muncă.

17 În ceea ce privește primul punct, este necesar să se observe că nici dispozițiile tratatului, în special cele ale articolului 128, nici obiectivele urmărite prin aceste dispoziții, în special în domeniul liberei circulații a persoanelor, nu oferă indicații pentru limitarea noțiunii de formare profesională, astfel încât să excludă din aceasta întregul învățământ universitar. S-a convenit în toate statele membre că anumite studii universitare au într-adevăr ca obiect pregătirea studenților, prin furnizarea anumitor cunoștințe și aptitudini de nivel academic, în vederea desfășurării unor activități profesionale ulterioare specifice. La aceasta se adaugă Carta Socială Europeană, la care majoritatea statelor membre sunt părți, care se referă, la articolul 10, la educația universitară, ca tip de formare profesională.

18 De asemenea, este necesar să se ia în considerare importantele divergențe care există, în această privință, între statele membre și faptul că studiile care fac parte din învățământul universitar în anumite state membre nu au acest caracter în alte state membre. Prin urmare, limitarea noțiunii de formare profesională la învățământul neuniversitar ar avea ca efect crearea unor inegalități în aplicarea tratatului între statele membre.

19 În ceea ce privește întrebarea dacă studiile universitare pregătesc pentru calificarea într-o profesie, meserie sau funcție specifică, sau conferă aptitudinea specială pentru a exercita o astfel de profesie, meserie sau funcție, este necesar să se sublinieze că acest lucru este valabil nu numai în cazul în care examenul de absolvire conferă o calificare imediată pentru

exercitarea unei anumite profesii, meserii sau funcții ce presupun această calificare, dar și în măsura în care aceste studii conferă o aptitudine specială, și anume, în cazurile în care studentul are nevoie de cunoștințe dobândite pentru exercitarea unei profesii, a unei meserii sau a unei funcții, chiar în cazul în care dobândirea acestor cunoștințe nu a fost reglementată în acest sens de acte cu putere de lege și norme administrative.

20 Este necesar să se constate că, în general, studiile universitare îndeplinesc aceste condiții. Singurele excepții sunt anumite cicluri de studii speciale care, ca urmare a caracteristicilor speciale, se adresează persoanelor care doresc cu prioritate să își aprofundeze cunoștințele generale decât să se dedice vieții profesionale.

21 Faptul că învățământul universitar este împărțit în două cicluri, cum este cazul în Belgia pentru „candidature” și „doctorat”, nu poate fi luat în considerare. Într-adevăr, cel de-al doilea ciclu, finalizat prin diploma de absolvire, presupune încheierea primului ciclu, astfel încât ambele cicluri să fie considerate o unitate și nu se poate face distincție între un ciclu care nu reprezintă formare profesională și un alt ciclu care se încadrează în această noțiune.

22 Pârâtele susțin că impunerea unei taxe de școlarizare este justificată de exigențe imperative superioare, între care este inclusă și supraviețuirea instituțiilor universitare belgiene. Acestea ar fi puse în pericol prin eliminarea taxei de școlarizare, ceea ce ar spori în mod considerabil afluxul de studenți străini în Belgia și ar crește, astfel, în mod intolerabil sarcinile financiare ale acestora. Rezoluția Consiliului din 25 iunie 1980 de aprobare a raportului general al Comitetului pentru educație instituit prin Rezoluția Consiliului și a miniștrilor Educației, reuniți în cadrul Consiliului din 9 februarie 1976, incluzând un program de acțiune în domeniul educației (JO C 38, p. 1), oferă orientări privind o așa-numită interpretare rezonabilă a dispozițiilor pertinente ale Tratatului CEE.

23 Este adevărat că, în rezoluția citată anterior, Consiliul a acceptat în mod general ca statele membre să ia măsurile corespunzătoare pentru ca efectele unei limitări numerice, prevăzută în celelalte state membre, a afluxului de studenți să rămână în limite rezonabile. Cu toate acestea, o astfel de declarație de principiu nu are ca obiect și nu poate avea ca efect să-i permită unui stat membru să adopte măsuri care să genereze discriminări interzise de articolul 7 din Tratatul CEE.

24 Rezultă că este necesar să se răspundă la întrebarea instanței naționale, în ceea ce privește prima problemă semnalată, că studiile universitare de medicină veterinară se încadrează în noțiunea de formare profesională, astfel încât o taxă de înscriere suplimentară percepută studenților resortisanți ai altor state membre care doresc să se înscrie la acest ciclu de studii constituie o discriminare pe motiv de cetățenie, interzisă de articolul 7 din Tratatul CEE.

Cu privire la efectele în timp ale interpretării noțiunii de formare profesională

25 În această privință, reclamantii și Comisia subliniază că hotărârile privind interpretarea ale Curții pronunțate în cadrul unei proceduri preliminare au, în principiu, efect retroactiv. Prin urmare, interpretarea dată articolului 7 din Tratatul CEE în hotărârea din 13 februarie 1985, citată anterior, trebuie să fie respectată de instanțele naționale și cu privire la cererile de acces la cursurile de învățământ profesional în perioada cuprinsă între 1 septembrie 1976 și 31 decembrie 1984. Un stat membru nu poate adopta o lege care limitează efectele în timp ale unei astfel de hotărâri, cât timp Curtea nu s-a pronunțat în acest sens în respectiva hotărâre.

26 Pe de altă parte, pârâtele subliniază că hotărârea din 13 februarie 1985 citată anterior constituie o nouă evoluție a dreptului comunitar și că repercusiunile prezentei hotărâri ar fi considerabile în cazul în care acestea este ar trebui să își producă efectele de la 1 septembrie

1976. Prin urmare, situația este comparabilă cu cea din cauza 43/75 (Defrenne, hotărârea din 8 aprilie 1976, Rec. p. 455).

27 În acest context, este necesar să se amintească jurisprudența Curții (a se vedea, în special, hotărârea din 27 martie 1980, cauza 61/79, Amministrazione delle finanze dello Stato împotriva Denkavit italiana, Rec. p. 1205), conform căreia interpretarea dată unei norme de drept comunitar, în exercitarea competenței conferite de articolul 177 din tratat, clarifică și precizează, în cazul în care este nevoie, semnificația și domeniul de aplicare a acestei norme, astfel cum este sau ar trebui să fie înțeleasă și aplicată de la data intrării sale în vigoare. Rezultă că norma astfel interpretată poate fi și trebuie să fie aplicată de către instanțe chiar și în cazul raporturilor juridice izvorâte și constituite anterior pronunțării hotărârii referitoare la cererea de interpretare, în cazul în care sunt îndeplinite condițiile care permit aducerea în fața instanțelor competente a unui litigiu referitor la aplicarea normei citate.

28 Astfel cum a recunoscut în hotărârea din 8 aprilie 1976, citată anterior, prin aplicarea principiului general al securității juridice, inerent ordinii juridice comunitare, Curtea nu poate decât cu titlu excepțional să fie determinată să limiteze posibilitatea oricărei părți interesate de a invoca dispoziția astfel interpretată pentru a pune în discuție relațiile juridice stabilite de bună credință. Nu se poate admite o astfel de limitare, conform jurisprudenței constante a Curții, decât în hotărârea propriu-zisă care dispune cu privire la interpretarea solicitată.

29 În această privință, este necesar să se sublinieze că prezenta hotărâre oferă pentru prima dată răspunsul la întrebarea dacă învățământul universitar se poate încadra în noțiunea de formare profesională, în sensul articolului 128 din Tratatul CEE.

30 Pentru a stabili dacă este necesar sau nu să se limiteze efectele în timp ale unei hotărâri, este necesar, conform jurisprudenței Curții (a se vedea în special hotărârea din 8 aprilie 1976, citată anterior), să se ia în considerare faptul că, deși efectele practice ale oricărei hotărâri judecătorești trebuie să fie atent analizate, totuși, nu se poate ajunge la diminuarea obiectivității dreptului comunitar și la compromiterea aplicării sale viitoare din cauza repercusiunilor pe care o hotărâre judecătorească le poate avea pentru trecut.

31 Prezenta hotărâre reprezintă o evoluție în privința includerii studiilor universitare în noțiunea de formare profesională, în sensul dreptului comunitar. Astfel cum a constatat deja Curtea în hotărârea din 13 februarie 1985, citată anterior, politica comună de formare profesională, menționată la articolul 128 din Tratatul CEE, este în curs de realizare treptată. Numai în temeiul acestei evoluții a devenit posibil să se considere că studiile universitare care asigură pregătirea pentru exercitarea unei profesii sau a unei meserii se încadrează în noțiunea de formare profesională, în sensul dreptului comunitar.

32 În ceea ce privește învățământul universitar, această evoluție este reflectată în poziția Comisiei. Într-adevăr, scrisorile adresate Belgiei de către Comisie în 1984 arată că aceasta din urmă nu considera, la vremea respectivă, că impunerea taxei de școlarizare contravine dreptului comunitar. Abia în cursul unei reuniuni informale cu responsabilii ministerelor Educației naționale din Belgia din 25 iunie 1985, Comisia a declarat că și-a schimbat poziția. Două zile mai târziu, adică la peste patru luni de la data pronunțării hotărârii din 13 februarie 1985, citată anterior, Comisia a declarat, cu ocazia unei reuniuni a Comitetului pentru educație, că nu a finalizat analiza acestei materii, cu alte cuvinte nu și-a format încă o opinie clară cu privire la consecințele care trebuie să fie desprinse din această hotărâre care, de altfel, astfel cum a fost subliniat anterior, se referea la învățământul tehnic.

33 Poziția adoptată de Comisie a determinat autoritățile belgiene în cauză să considere, în mod firesc, că legislația națională în materie este conformă dreptului comunitar.

34 În aceste condiții, considerentele prioritare de securitate juridică se opun revenirii asupra raporturilor juridice care și-au produs efectele în trecut, atunci când această revenire poate bulversa retroactiv sistemul de finanțare a învățământului universitar și poate avea consecințe imprevizibile pentru buna funcționare a instituțiilor universitare.

35 Prin urmare, este necesar să se răspundă la întrebarea adresată de instanța națională, în ceea ce privește al doilea aspect semnalat, că nu se poate invoca efectul direct al articolului 7 din Tratatul CEE, în ceea ce privește accesul la studiile universitare, în sprijinul reclamațiilor privind taxele de înscriere suplimentare plătite necuvenit în perioada anterioară datei pronunțării prezentei hotărâri, cu excepția cazurilor studenților care, anterior acestei date, au introdus o acțiune în justiție sau au făcut o reclamație echivalentă.

Cu privire la cheltuielile de judecată

36 Cheltuielile efectuate de Regatul Belgiei, de Regatul Unit și de Comisia Comunităților Europene, care au prezentat observații Curții, nu pot face obiectul unei rambursări. Întrucât procedura are, în raport cu părțile în acțiunea principală, un caracter incidental față de procedura din fața instanței naționale, este de competența acestei instanțe să se pronunțe cu privire la cheltuielile de judecată.

Pentru aceste motive,

CURTEA,

pronunțându-se cu privire la întrebările adresate de președintele Tribunal de premiere instance din Liège prin ordonanța din 27 ianuarie 1986, hotărăște:

1) Studiile universitare de medicină veterinară se încadrează în noțiunea de formare profesională, prin urmare, o taxă de înscriere suplimentară percepută studenților resortisanți ai altor state membre care doresc să se înscrie în acest ciclu de studii constituie o discriminare pe motiv de cetățenie, interzisă de articolul 7 din Tratatul CEE.

2) Nu se poate invoca efectul direct al articolului 7 din Tratatul CEE, în ceea ce privește accesul la studiile universitare, în sprijinul reclamațiilor privind taxele de înscriere suplimentare plătite necuvenit în perioada anterioară datei pronunțării prezentei hotărâri, cu excepția cazurilor studenților care, anterior acestei date, au introdus o acțiune în justiție sau au făcut o reclamație echivalentă.

Mackenzie Stuart	Bosco	Due	Moitinho de Almeida	
Rodríguez Iglesias	Koopmans	Everling	Bahlmann	
Galmot	Kakouris	Joliet	O'Higgins	Schockweiler

Pronunțată în ședință publică la Luxemburg, la 2 februarie 1988.

Grefier

Președinte

P. Heim

A. J. Mackenzie Stuart